

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА: ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ПАРТІЙНІ СИСТЕМИ

План

1. Політична партія: поняття, структура, функції.
2. Типологія політичних партій.
3. Партійні системи.
4. Сучасна партійна система України.

Основні поняття: багатопартійна система, біпартійна система, однопартійна система, партійна система, політична партія.

Короткий виклад змісту лекції:

1. Політична партія: поняття, структура, функції

Політична партія - добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке виражає інтереси частини суспільства і прагне до їх задоволення шляхом здобуття, утримання і використання державної влади.

Поняття «партії» для позначення політичної організації використовувалося ще в античному світі (Аристотель). Перші наукові уявлення про партії: Ш. Л. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, Дж. Вашингтон, Дж. Медісон, А. де Токвіль, Е. Берк. Початок ХХ ст.: проблеми політичних партій досліджували М. Вебер, Г. Моска, В.Парето, Р. Міхельс та інші.

Три основних підходи в розумінні сутності партії:

1. партія - ідеологічна спільність людей, їх добровільне об'єднання навколо якоїсь ідеології (ліберальний підхід);
2. партія - організація певного суспільного класу чи соціальної групи (марксистський підхід);
3. партія - громадська організація, інститут політичної системи, головним завданням якого є завоювання, утримання й використання державної влади (інституціональний підхід).

Ознаки політичних партій: наявність ідеології, певна тривалість існування в часі, наявність організаційної структури, прагнення влади, пошук народної підтримки.

Партія відрізняється від суспільно-політичного руху тим, що має організаційну структуру й детально розроблену політичну програму. Партія відрізняється від групи інтересів тим, що прагне до завоювання державної влади, а не обмежується лише здійсненням впливу на неї.

Зародки політичних партій у вигляді станових угруповань склалися ще в рабовласницькому і феодальному суспільстві. Політичні партії в сучасному їх розумінні виникли лише у другій половині ХІХ ст.

Три стадії розвитку партій (за М. Вебером): аристократичні угруповання; політичні клуби; масової партії. Перші масові партії: 1861 р. - Ліберальне товариство реєстрації виборів (Англія), 1863 р. - Всезагальна німецька робітничка спілка (Німеччина), 1867 р. – консервативна партія (Англія). Середина ХХ ст.: еволюція виборчого права (а саме: утвердження прямих, рівних, загальних виборів при таємному голосуванні) призвело до остаточного формування політичних партій у сучасному розумінні.

Головна мета політичних партій - представництво в політичній системі тих верств населення, інтереси яких вона відображає. Через це представництво за допомогою партій громадянське суспільство й держава об'єднуються в єдине ціле. Політичні партії є важливою ланкою, що поєднує громадянське суспільство й державу, сприяючи подоланню або пом'якшенню конфліктів між ними. Завдяки партіям суспільство здійснює контроль над державою, а держава - зворотний зв'язок із суспільством.

За допомогою політичних партій громадянське суспільство делегує до владних структур своїх представників, здійснює вибір між різними концепціями суспільного розвитку, контролює діяльність вищих державних органів. Без опори на партії неможлива робота парламенту.

Основні функції політичних партій в сучасному суспільстві:

- політична: боротьба за оволодіння державною владою та участь у її здійсненні, політичне представництво соціальних інтересів, участь у розробці, формуванні і здійсненні політичного курсу держави; політична соціалізація - сприяння засвоєнню індивідом певної системи політичних знань, норм і цінностей, залученню його до політичної системи;
- соціальна: соціальна інтеграція - узгодження соціальних інтересів через взаємодію політичних партій;

- ідеологічна: розробка ідеології, політичних доктрин і програм;
- управлінська: підготовка та висунення кадрів для апарату держави, партії, громадських організацій, участь у формуванні й діяльності всіх ланок державного апарату;
- електоральна: формування громадської думки, політичне рекрутування - залучення на бік партії якомога ширших верств населення як її членів, прихильників і виборців.

2. Типологія політичних партій

Критерії типології партій: соціальна основа, організаційна структура і характер членства, ідеологія, місце у системі влади, цілі й характер діяльності тощо.

За соціальною основою розрізняють класові (робітничі, селянські, дрібних, середніх і великих власників тощо), національні, жіночі, регіональні та інші політичні партії.

Кожна з політичних партій орієнтується на певну систему цінностей, більшість із яких (власність, праця, демократія, свобода, рівність, справедливість, солідарність тощо) є загальнолюдськими і приваблюють на бік партії представників різних суспільних класів і соціальних версти. У такому разі партія виступає як інтеркласова, або партія виборців (демократична й республіканська партії США.)

Регіональні партії діють в регіональному масштабі й відбивають інтереси населення певного адміністративно-територіального утворення, автономії чи суб'єкта федерації. В діяльності таких партій часто проявляються націоналістичні й сепаратистські тенденції.

Гротескні партії не мають більш-менш певної соціальної бази, а об'єднують прихильників якого-небудь роду занять чи захоплення. Не претендуючи на владу, вони досить стійко відстоюють своє коло інтересів, мають невеликий, але згуртований склад.

За типом організаційної структури партії поділяються на кадрові й масові. Кадрові партії: (консервативні й ліберальні партії країн Західної Європи, республіканська й демократична партії США): мало чисельні, керівництво належить небагатьом впливовим професійним політикам, є децентралізованими об'єднаннями зі слабкими зв'язками, спираються на фінансову підтримку підприємницьких структур, не мають фіксованого членства, діють переважно під час виборчих кампаній.

Масові партії (більшість соціал-демократичних, соціалістичних, комуністичних, християнських партій): об'єднують велику кількість членів, керівництво належить професійним політикам, постійній професійній бюрократії, мають розгалужену організаційну структуру з тісним постійним зв'язком всередині, головне джерело фінансування - членські внески (тому мають фіксоване членство), мають чітку ідеологічну орієнтацію, беруть активну участь у виборах.

За ідеологією партії поділяються на ідейно-політичні (з чітко визначеною ідеологічною спрямованістю: комуністичні, соціал-демократичні, ліберальні, консервативні, фашистські, християнські, ісламські тощо), прагматичні (орієнтуються не на певну ідеологію, а на широкий спектр ідей і суспільних проблем з метою залучення на свій бік якомога більше виборців) та харизматично-вождистські (формується навколо особи конкретного політика і діють як групи його підтримки).

З часів Великої французької революції XVIII ст. існує поділ на ліві, центристські й праві партії. Соціальною базою лівих партій (комуністичних, соціалістичних, соціал-демократичних) є здебільшого наймані працівники, правих (ліберальних, консервативних, націоналістичних, фашистських тощо) - власники.

За місцем у системі влади розрізняють правлячі й опозиційні політичні партії.

За цілями й характером діяльності партії поділяються на революційні, реформістські, консервативні та реакційні.

3. Партійні системи

Партійна система - це сукупність діючих у країні політичних партій, відносини між ними, а також з державою.

У країнах сучасного світу склалися різні партійні системи. Розрізняються вони залежно від кількості діючих у країні політичних партій, основних принципів їхньої взаємодії, за ідеологічною та іншими ознаками.

Одна з найбільш деталізованих типологій партійних систем запропонована Дж. Сарторі, який розрізняє 7 типів партійних систем.

1. *Однопартійна система* (СРСР, Албанія, Куба, Монголія):

- правляча партія є єдиною (КПРС);
- зрощення партійного апарату з державним;
- тоталітарний або авторитарний режим.

2. Система з партією-гегемоном (РФ, КНР, Мексика):

- існування декількох номінальних партій;
- тільки за однією партією постійно закріплюється роль правлячої партії (гегемона);
- відсутність реальної партійної конкуренції;
- авторитарний або тоталітарний режим.

3. Система з домінуючою партією (Японія, Індія, Швеція):

- наявність декількох незалежних одна від одної партій;
- тривале і безперервне перебування при владі однієї з них (перемога на виборах і одноосібне формування уряду);
- демократичний політичний режим.

4. Двопартійна система (США, Канада):

- декілька партій, серед яких домінують дві найпотужніші партії;
- формування уряду однією з двох партій, що перемогла на виборах;
- впливова опозиція з боку партії, що програла вибори;
- демократичний політичний режим.

Найбільш стабільна партійна система.

5. Система поміркованого плюралізму (Бельгія, Швейцарія):

- в парламенті представлені три-п'ять партій;
- жодна з партій не переважає;
- уряд формується коаліцією партій, згідно з кількістю місць у парламенті;
- відсутня парламентська опозиція, тобто немає таких партій, які взагалі виступають проти існуючої соціально-економічної й політичної системи;
- демократичний політичний режим.

6. Система поляризованого плюралізму (Італія):

- наявність великої кількості невеликих партій, які утворюють блоки під час передвиборчої кампанії;
- формування уряду партіями центру;
- наявність двополярної - ліва і справа - деструктивної опозиції;
- гостре ідеологічне розмежування між центром і право-лівою опозицією;
- демократичний політичний режим.

Менш стабільна, ніж система поміркованого плюралізму.

7. Атомізована система (Малайзія):

- наявність багатьох маловпливових і нечисельних політичних партій;
- формування уряду або на основі широкої коаліції партій, або взагалі на позапартійній основі;
- авторитарний або тоталітарний режим.

Атомізована партійна система характерна для перехідних суспільств. Вона неефективна й найменш стабільна серед інших і з часом еволюціонує до системи поляризованого або поміркованого плюралізму.

4. Сучасна партійна система України

Процес становлення багатопартійності в Україні розгорнувся з початком перебудови. З'являються альтернативні офіційній політиці так звані неформальні рухи, які не мали фіксованого членства, не ставили перед собою чітко сформульованих політичних завдань (Товариство Лева, Товариство української мови імені Т.Г.Шевченка та ін.)

Першою партією, яка 1990 р. (ще за умов монополії КПРС на владу) зареєструвалась у Міністерстві юстиції, була Українська республіканська партія. У 1991 р. було зареєстровано вже 7 партій, серед яких Партія зелених України, Партія демократичного відродження України, Соціалістична партія України.

Процес становлення багатопартійності прискорився з прийняттям 24.08.1991 р. Акту проголошення незалежності України і проведенням 01.12.1991 р. референдуму з питання державної незалежності України. У 1992 р. було зареєстровано ще 6 політичних партій, у 1993 р. - 15 партій.

Нові політичні партії утворювалися і в наступні роки. На початок 1996 р. в Україні було зареєстровано 37 партій, у 2002 р. - більш як 120 партій. На 18.04.2018 р. в Мініюсті зареєстровано 352 політичні партії.

На сьогодні найчисленнішими і найвпливовішими (парламентськими) політичними партіями України є: «Слуга народу» (О. Корнієнко); «Опозиційна платформа – За життя» (Ю. Бойко);

«Батьківщина» (Ю. Тимошенко); «Європейська солідарність» (П. Порошенко); «Голос» (К. Рудик).

Решта політичних партій нечисленні, мало користуються широкою підтримкою населення і не справляють відчутного впливу на політику держави. Більшість із них виникли з ініціативи їхніх лідерів, як об'єднання порівняно невеликих груп людей. Більшість партій не зуміли знайти належної підтримки в українського народу і виборців.

Питання для самоконтролю:

1. Чим політична партія відрізняється від суспільно-політичного руху?
2. Які негативні риси партій виділяв Р.Міхельс?
3. Опишіть різні варіанти класифікації політичних партій.
4. Від яких історичних подій бере початок поділ політичних партій на ліві, центристські і праві?
5. Охарактеризуйте тип однієї з відомих сучасних партій (за власним вибором) за різними критеріями.
6. Які існують різновиди однопартійних систем?
7. Які політичні партії існують в Україні? Які з них можна віднести до лівих, які – до правих партій?
8. Визначте правові основи створення і діяльності політичних партій в Україні (згідно з Законом України «Про політичні партії в Україні»).